

PAPER DETAILS

TITLE: COVID- 19 Pandemisi ve Azerbaycan Turizmi: Sektör Temsilcisi Görüşlerinin İncelenmesi

AUTHORS: Hasan TUTAR,Teymur SARKHANOV

PAGES: 7-18

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1376183>

COVID-19 Pandemisi ve Azerbaycan Turizmi: Sektör Temsilcisi Görüşlerinin İncelenmesi

COVID-19 Pandemic and Azerbaijan Tourism: Examining Sector Representative Views

Teymur SARKHANOV* - Hasan TUTAR**

* (Sorumlu Yazar) Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, İşletme Enstitüsü, Esentepe Kampüsü, 54050, Serdivan, Sakarya.

Öğr. Gör., Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi (UNEC), Bakü, Azerbaycan.

E-posta: teymur.sarkhanov@gmail.com

ORCID:000-0002-2022-9342

** Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gökkyö Yerleşkesi, 14030, Bolu.

E-posta: hasantutar@ibu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8383-1464

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem bilgileri:

Gönderilme tarihi: 2 Kasım 2020

Düzeltilme: 7 Aralık 2020

Düzeltilme: 10 Ocak 2021

Kabul: 19 Ocak 2021

Anahtar sözcükler: Turizm sektörü, Ekonomik kriz, COVID-19, Azerbaycan.

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 2 November 2020

Resubmitted: 7 December 2020

Resubmitted: 10 January 2021

Accepted: 19 January 2021

Key words: Tourism industry, Economic crisis, COVID-19, Azerbaijan.

ÖZ

COVID-19 pandemisi, bütün sektörleri olduğu gibi özellikle kaygan bir zeminde faaliyetlerini sürdürmeye çalışan turizm sektörünün de derinden etkilemiştir. Araştırmada pandemiden kaynaklanan ekonomik krizin, Azerbaycan turizm sektörü üzerindeki etkisinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Azerbaycan turizm işletmesi yöneticilerinin görüşlerine dayalı derinlemesine bilgi elde etmek amacıyla nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması tercih edilmiştir. Araştırmanın örneklemi amaçlı örnekleme tekniğine göre belirlenmiş, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu amaçla toplanan veriler analiz birimlerine ayrılarak kavramlara, oradan kodlara, sonra kategorilere ve daha üst soyutlama düzeyi olan temalara ulaşılarak araştırma bulguları elde edilmiştir. Söz konusu bulgulara dayalı yorumlamalar yapılarak çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Tüm dünyada olduğu gibi ülkelerin içe kapanması nedeniyle özellikle turizm sektörü büyük kayıplar yaşamıştır. Analiz bulguları ve ikincil kaynaklardan elde edilen veriler, Azerbaycan'ın COVID-19 pandemisinden kaynaklanan krizi ağır bir şekilde yaşadığını göstermektedir. Yine araştırma sonuçları Azerbaycan turizm sektörünün devlet desteği olmadan söz konusu krizi aşmasının kolay olmayacağını göstermektedir.

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic has deeply affected the tourism industry, trying to continue its activities on a slippery ground and all other sectors. The research aims to examine the impact of the economic crisis caused by the pandemic on Azerbaijan's tourism sector. In the research, a case study was preferred from qualitative research approaches to obtain in-depth information based on Azerbaijani tourism business managers' opinions. The research sample was determined according to the purposive sampling technique, and the data were collected through a semi-structured interview form. Content analysis technique was used in the analysis of the data. For this purpose, the research findings were obtained by dividing the collected data into analysis units, reaching the concepts, then the codes, then the categories, and the themes with a higher abstraction level. Interpretations based on these findings were made, and various suggestions were made. Research findings, as in the rest of the world, especially the tourism sector, have experienced significant losses due to the countries' inward closure. Analysis findings and data obtained from secondary sources show that Azerbaijan is heavily experiencing the crisis caused by the COVID-19 pandemic. Again, the research results show that it will not be easy for the Azerbaijani tourism sector to overcome the crisis without state support.

GİRİŞ

COVID-19 pandemisi dönemine kadar turizm hareketliliği sektördeki tüm risklere rağmen küresel ölçekte genellikle istikrarlı bir seyir izleyebilmiştir. Korona virüsü kaynaklı pandemi za-

manına kadar turizm hareketliliği için genellikle en büyük tehdit terör kaynaklıydı. Ancak terör olayları bile turizmi pandemi ölçüsünde hiçbir zaman tehdit eden ve kriz yaratabilecek bir boyuta ulaşmamış ve turizm hareketliliğini engel-

leyememiştir. Ayrıca terörden kaynaklanan engeller her zaman bölgesel düzeyde kalmış hiçbir zaman pandemi gibi küresel ölçekte bir tehdit algısına neden olmamıştır. Olağan durumlarda küreselleşmenin etkisiyle hızla büyüyen turizm sektörü, yirminci yüzyılın son yarısından itibaren küresel ekonominin kilit alanlarından biri haline gelmiştir. Gelişen araçlar, serbestleşmiş küresel seyahat, büyüyen ekonomiler ve çeşitlendirilmiş ödeme yöntemleri, küreselleşmeyle birlikte turizmin gelişmesinde öncü rol oynamaya devam etmektedir.

Dünyada turizm sektöründeki hızlı gelişmeler, bu alandan en iyi şekilde yararlanmak isteyen ülkeler arasında rekabet yaratmakta ve 2009'da dünya çapında turist sayısının 1,5 milyara ulaşmış olduğu belirtilmektedir (UNWTO 2020). Son yıllarda uluslararası turizm hızla gelişmeye devam etmekte ve dünya ekonomisinin en büyük ve en kârlı sektörlerinden biri haline gelmektedir. Bugün turizm, dünya toplam yatırımının yüzde 7'sini, vergi ödemelerinin yüzde 5'ini ve dünya ticaret hizmetlerinin 1/3'ünü oluşturmaktadır. Uluslararası turizm, ulaşım, inşaat, ticaret, iletişim, tarım, tüketim malları gibi ekonominin kilit sektörleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve sosyo-ekonomik kalkınma için bir katalizör görevi görmektedir. Yaklaşık 250 milyon kişi veya dünya çapında sekiz kişiden biri turizm sektöründe istihdam edilmektedir (Balasənli 2018). Turizm konusundaki bu olumlu göstergeler ne yazık ki COVID-19 pandemisi ile birlikte olumsuz bir seyir izlemeye devam etmektedir.

Araştırmada Azerbaycan'da faaliyet gösteren turizm işletmelerinin COVID-19 sürecinde yaşadıkları deneyimlerin aktarılması amaçlanmaktadır. Bu amaçtan yola çıkarak tüm dünyayı derinden etkileyen pandeminin, Azerbaycan turizmine olan ekonomik ve sosyal etkileri derinlemesine incelenecektir. Araştırma sonuçlarının turizm işletmelerine pandemi koşullarında almaları gereken önlemler ve izlemeleri gereken stratejiler konusunda yol gösterici olacağı düşünülmektedir. Bu amaçla araştırmanın literatür kısmında COVID-19 pandemisinin Azerbaycan turizm sektörü üzerindeki etkisi somut verilere dayalı olarak belirlendikten sonra verilerin analizine

dayalı olarak elde edilen bulgular yorumlanarak araştırmanın sonuç kısmında teorik ve pratik çıkarımlarla birlikte çeşitli önerilerde bulunulacaktır. COVID-19 pandemisinin Azerbaycan'da ön-de gelen turizm sektörü yöneticilerinin görüşlerini almak amacıyla "COVID-19 pandemisinin ülke turizminin etkileri nelerdir" temel sorusuna bağlı olarak aşağıdaki alt soruların cevaplandırılması amaçlanmıştır:

1. Pandemi sürecinde turizm alanında yaşadığınız sorunlar nelerdir?
2. Pandeminin devam etmesi durumunda bunun iş yaşamınıza olası etkileri konusunda ne düşünüyorsunuz?
3. Pandeminin etkilerini azaltmak için işletme düzeyinde ne gibi tedbirler alıyorsunuz?
4. Size göre Azerbaycan'da devletin COVID-19 pandemisinin etkilerini azaltmak için ne gibi tedbirler alması gerekir?

COVID-19'UN AZERBAYCAN TURİZMİNE YANSIMALARI

Geleneksel olarak, turizm ve rekreasyon endüstrisi dış şoklardan olumsuz olarak etkilenmektedir. Pandemi nedeniyle ülkelerin içe kapanması nedeniyle, turizm amaçlı seyahat büyük ölçüde kısıtlanmıştır. COVID-19 pandemisi nedeniyle bütün dünyada olduğu gibi Azerbaycan turizm sektörü de önemli ölçüde daralmıştır. Özellikle küresel otelcilik endüstrisini baskılayan dış faktörler arasında, askeri çatışmaları, terör tehditlerini, iklim değişikliğini, doğal afetleri, petrol fiyatlarındaki keskin değişiklikleri, döviz dalgalanmalarını, finansal ve ekonomik krizleri saymak mümkündür (Shpyrnya 2018). Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'nün (UNWTO) tahminlerine göre 2020 yılında dünyadaki yabancı turist sayısının yüzde 20-30 oranında azalması beklenmektedir. Bu da turizm sektörünün 30-50 milyar dolarlık zarara uğrayacağı anlamına gelmektedir (UNWTO 2020a). Salgının yayılmasına karşı, çoğu ülke hava trafiğini kapatmış ve yabancıların girişini kısıtlamıştır. Uluslararası Hava Taşımacılığı Birliği'nin (IATA) son tahminlerine göre, 2020 yılında hava yolcu seyahatinden kaynaklanan toplam küresel gelir kaybının yüzde

de 50 (434 milyar ABD Doları) düzeyinde olması beklenmektedir (IATA 2020).

Dünya Turizm Örgütü, Mayıs ayı sonundaki duruma göre, korona virüs salgını ile bağlantılı olarak sınırları tamamen kapatan ülkelerde önemli turizm geliri kayıpları yaşanmaktadır. Örneğin Afrika (destinasyonların yüzde 74'ü), Kuzey ve Güney Amerika (%86), Asya (%67), Avrupa (%74), Orta Doğu (%69) sınırlarını kapatma yoluna gitmiştir. Dünyadaki ülkelerinin 217'sinin 185'inde (%85) sınırlar tamamen veya kısmen kapatılmıştır. Bunlardan 163 destinasyon, hava, deniz ve kara sınırları dahil olmak üzere uluslararası turistler için tamamen kapalı sınırlardır. Kalan 22 yönde sınırlar kısmen kapatılmış, belirli ülkelerden yolcuların girişine yasak getirilmiştir. Son olarak, 12 varış noktası (tüm varış noktalarının yüzde 5'i), 14 gün boyunca karantina veya kendi kendine izolasyon, vize önlemleri veya varıştan önce veya sonra tıbbi muayene/sertifika talebi gibi anti-epidemiolojik kısıtlayıcı önlemler uygulamaktadır (Bayeva ve Knobel 2020).

Amerikan şirketi Hilton Worldwide, 2020'de küresel piyasalardaki belirsizlik ışığında finansal istikrar ve esnekliği korumak için kredi kurulumlarına 1,75 milyar dolarlık ek krediye ihtiyaç duyduğunu bildirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde boş odabaşına konaklama geliri 7 Mart 2020 tarihinde sona eren haftadayı yüzde 11,6 düşerken, Çin'deki doluluk oranı Ocak 2020 sonundayı yüzde 89 düşmüştür. 1 Mart 2020'den bu yana, Almanya'daki otel doluluk oranı yüzde 36'dan fazla azalmıştır. Roma'daki doluluk oranı yüzde 6 iken, Londra yaklaşık yüzde 47 ile en istikrarlı doluluk oranına sahiptir (Bayeva ve Knobel 2020). Genel olarak, COVID-19 krizi otelcilik sektöründe uluslararası çarpıklıklara ve Avrupa otelcilik pazarında önemli bir gerilemeye yol açmıştır. Asya pazarında, COVID-19 salgınının 2020 yılının ikinci çeyreğinde devam etmesi halinde Vietnam'ın turizm sektörünün beş milyar dolar zarar göreceğine dair bir tahmin yapılmaktadır. Dahası, Filipinler'de ülkenin GSYH'sinin 2000'deyüzde 0,3-0,7 oranında düşeceği tahmin edilmektedir (Nicola, vd. 2020). Turizm sektörüne son 3 yılda daha çok odaklanan Azerbaycan'da oteller COVID-19 pandemisinin getirdiği küresel

krizden kötü yönde etkilenmektedirler. Dünyanın önemli merkezlerinde turizmle ilgili durum bu iken, söz konusu olumsuzluklardan etkilenen Azerbaycan'da turizm sektörü krizi en ağır şekilde hisseden sektörlerden biridir (Bayramli ve Aliyev 2020).

Dünya Turizm ve Seyahat Konseyi (WTTC), COVID-19'un ekonomik etkisine ilişkin tahminler ve farklı bölgeler için turizm endüstrisinin iyileşmesine yönelik yayınladığı senaryolara bakıldığında, 2019 yılında turizm ve seyahat endüstrisinde 330 milyon işçi istihdam ettiği anlaşılmaktadır. Bu sektörün GSYH'ye katkısı yüzde 10,3 (8,9 trilyon \$), dünya hizmet ihracatındaki payı ise yaklaşık yüzde 28'dir. Genel olarak, turizm ve seyahatte iş kayıplarına ilişkin küresel tahminler 98,2 milyon ila 197,5 milyon kişi arasında değişmektedir. Turizm ve seyahatin küresel GSYH'ye katkısındaki düşüş, uzmanlar tarafından 2,686 trilyon ila 5,543 trilyon dolar aralığında olduğu tahmin edilmektedir (WTTC 2020). Bu trajik düşüşün aslında tüm dünyada önemli sosyal ve ekonomik sorunları beraberinde getireceği, özellikle işsizliğin yükünü ağırlaştıracağı anlaşılmaktadır.

AZERBAIJAN'DA TURİZM

İklim koşulları, Azerbaycan'nın kuzeyi ile güneyi arasında büyük farklılık göstermektedir. Bu çeşitlilik Azerbaycan topraklarının ılıman ve subtropikal iklim bölgelerinin kesişme noktasındaki konumundan kaynaklanmaktadır. Azerbaycan'ın iki iklim kuşağındaki konumu, doğasını güzelleştirmekte ve turizm için büyük olanaklar sunmaktadır. Güneş radyasyonu ve atmosferik sirkülasyon, rölyef özellikleri, deniz ve okyanus akıntıları vb. faktörler, iklim üzerinde önemli etkide bulunmaktadır. Bu faktörler birlikte iklimin ana unsurlarının dağılımını belirlemede, sıcaklık, nem, rüzgâr vb. iklim çeşitliliği sağlamaktadır. Büyük Kafkas Dağları kuzeyden gelen soğuk hava kütlelerini engellemekte ve Küçük Kafkas Dağları güneyden gelen ılık kuru tropikal hava akımları Hazar Denizi'nin sağladığı ılıman iklimle birleşince ortaya yaşanılabilir bir iklim çıkmaktadır. Azerbaycan'ın doğusunda Hazar Denizi kıyısında yerleşen Abşeron bölge-

sinin doğal koşulları ve kaynakları, ılık iklim, deniz, kumlu plajlar, şifalı sular ve çamur volkanları turizmin gelişmesi için önemli fırsatlar sunmaktadır (Bayramli ve Aliyev 2020).

Coğrafi ve iklim çeşitliliğinin yanında Azerbaycan'da yabancı turistleri ülkeye gelmeye teşvik edecek birçok tarihi kültürel alanlar bulunmaktadır. Bakü'de bulunan yüksekliği 28 m, birinci katta çapı 16,5 m olan Kız Kulesi en popüler yerlerden biridir. Bakü'nün merkezinde, Eski Şehir'de (İçərişəhər) bulunan saray kompleksi olan Şirvanşahlar Sarayı, Ortadoğu'nun en önemli mimari eserlerinden biridir. Ateş Tapınağı olan Ateşgah, Abşeron Yarımadası'nın Surahanı yerleşiminin güneydoğu kesiminde, Bakü'den 30 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır. "Ateşgah", XVII-XVIII yüzyıllarda doğal gazın bulunduğu ve sönmez ateşin üstüne inşa edilmiş bir ateş tapınağı önemli turizm merkezlerinden biridir. Diğer tarihi mekân Bakü'deki Ramana köyünde 16. yüzyıldan kalma yüksekliği 15 m olan Ramana Kalesidir. Bakü'nün Mardakan yerleşiminde eski bir tarihe sahip diğer kale Mardakan Kalesi de görülmeye değer turizm merkezleridir (Salihova vd. 2019).

Azerbaycan'ın en eski ve en zengin tarihi eserlerinden biri, dünyada kaya oymalarıyla tanınan Gobustan'dır. Karabağ ilçesine bağlı Gobustan beldesinde, başkent Bakü'ye 56 km. uzakta bulunmaktadır. Gobustan'da, Büyüктаş, Küçüктаş, Cingirdağ, Songardağ ve Şıkgaya dağlarında Taş Devri'ne ve Azerbaycan halkının tarihine tanıklık eden çok sayıda kaya oymaları, kamplar, yerleşim yerleri, mezar anıtları vb. vardır. Mezolitik'ten Orta Çağ'a kadar tüm dönemlere ait anıtlar Büyüктаş bölgesinde bulunabilir (Salihova vd. 2019). Tüm bu tarihi abideler Azerbaycan'a önemli turizm potansiyeli sunmaktadır. Ancak bütün bu olanaklara rağmen özellikle pandemi ve Ermenistan'la olan savaş nedeniyle Azerbaycan bu turizm potansiyelinden yararlanamamaktadır. Diğer taraftan Azerbaycan Cumhuriyeti ile komşu devletler arasındaki devlet sınırında kısıtlayıcı rejimin ve dünyanın çoğu ülkesinde vatandaşların seyahatlerine geçici kısıtlamalar getirilmesi, turizm gelirlerinin düşmesine neden olmuştur. Yabancıların ve vatandaşlığı olmayan kişilerin otellerde geceleme sayısı bir önceki yılın Ocak-Haziran ayına göre yüzde 64,3 azalarak 340.000 kişiye düşmüştür ki

Tablo 1. Sınır kontrol noktalarını geçen kişi sayısı (bin kişi)

	Yıllar				
	2006	2016	2017	2018	2019
Sınırdan geçiş yapan toplam kişi sayısı	6 096,50	13 000,80	13 563,20	15 504,30	17 464,3
Azerbaycan vatandaşları	3 576,00	8 502,3	8 174,20	9 799,30	11 138,7
Yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişiler	2 520,50	4 498,5	5 389,00	5 705,00	6 325,6
Ülkeye giriş yapan kişi sayısı	3 002,00	6 469,3	6 762,00	7 740,80	8 732,7
Azerbaycan vatandaşları	1 740,00	4 220,5	4 065,30	4 891,20	5 562,3
Yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişiler	1 262,00	2 248,8	2 696,70	2 849,60	3 170,4
Ülkeden çıkış yapan kişi sayısı	3 094,50	6 531,5	6 801,10	7 763,50	8 731,6
Azerbaycan vatandaşları	1 835,90	4 281,8	4 108,90	4 908,10	5 576,4
Yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişiler	1 258,60	2 249,7	2 692,20	2 855,40	3 155,2

Kaynak: www.stat.gov.az, Erişim tarihi: 18.10.2020.

bu da toplam kapasitenin ancak yüzde 58,2'sini oluşturmaktadır. Bu rakam 2019'da 954.000'i diğer bir ifadeyle, toplam kapasiteninyüzde 71,9'unu oluşturmaktadır. Öte yandan 2020 yılının Ocak-Haziran döneminde otel işletmelerinin gelirleri bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 61,6 düzeyinde azalmıştır (Dövlət Statistika Komitəsi 2020).

Ülkenin sınır kontrol noktalarından geçiş yapan kişi sayısı 2006 yılında 6.096 iken 2019 yılında bu rakam 174.643 kişiye yükselmiştir. 2006 yılında ülkeye giriş yapanların sayısı 1.740.000 Azerbaycan vatandaşı, 1.262.000 yabancısıdır. 2019 yılında ülkeye giriş yapan Azerbaycan vatandaşları 5.562.300 kişiye, yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişiler ise 3.170.400'e ulaşmıştır. Ülkeden çıkış yapan Azerbaycan vatandaşlarının sayısı 2006 yılında 1.835.900 kişi, yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişilerin sayısı ise 1.258.600 olmuştur. Bu rakam 2019 yılında Azerbaycan vatandaşları için 5.576.400 yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişiler için ise 3.255.200 olmuştur (bkz. Tablo 1).

Ülkeye gelen yabancılar ve vatandaşlığı olmayan kişilerin ve yurt dışına giden Azerbaycan vatandaşlarının seyahat amaçlarına göre sınıflandırılması ve giderleri ile ilgili veriler (Dövlət Statistika Komitəsi 2020) incelendiğinde, 2006 yılında 1.262.000 kişiden 681.800'i turizm amaçlı, 580.200'i ise diğer amaçlarla ülkeye giriş yapmıştır. Bu rakam her yıl artış göstermiş, 2019 yılına gelindiğinde ülkeye giriş yapanları toplam sayısı 3.170.400 bine yükselmiş, bunlardan 2.863.500'i turizm amaçlı, 306.900'i ise diğer amaçlar için ülkeye giriş yapmışlardır. 2019 yılına kadar her geçen yıl artan iç ve dış turizm 2020 yılı kesin sonuçları açıklanmamakla birlikte bu sayısının önceki yıllara göre önemli ölçüde azalacağı ileri sürülebilir.

Azerbaycan'a turizm amaçlı gelen yabancı turistlerin harcamaları, 2016 yılında 1.411.300 manat, 2017 yılında 2.285.300 manat, 2018 yılında 2.661.600 manat, 2019 yılında 2.971.400 manat olmuştur (Dövlət Statistika Komitəsi 2020). Yurtdışına turizm amaçlı seyahat eden Azerbaycan vatandaşlarının harcamaları, 2016 yılında 1.970.300 manat, 2017 yılında 1.678.900 manat, 2018 yılında

2.387.400 manat, 2019 yılında 2.407.600 manat olmuştur (www.stat.gov.az).

Azerbaycan'daki oteller ve otel tipi işletmeler pandemi krizinden en fazla etkilenen işletmeler olmuştur. 2006 yılında Azerbaycan'da oteller ve otel tipi işletmelerin sayısı 285, 2016 yılında bu sayı 548'e, 2017 yılında 563'e, 2018 yılında ise 596'ya yükselmiştir. Bu rakamlar Azerbaycan'da turizm alanındaki gelişmeyi göstermesi bakımından önemlidir. 2019 yılına gelindiğinde Azerbaycan'da oteller ve otel tipi işletmelerin sayısında önemli artış olmuş ve 642'ye yükselmiştir. 2006 yılında 11.403 olan otel oda sayısı 2019 yılında iki katını aşarak 23.865'e yükselmiştir. Otellerde yerleştirilen kişi sayısı incelendiğinde, 2006 yılında 291.617'den 2019'da 1.919.765'e yükselmiştir. 2006 yılında 4.338 olan çalışan sayısı, 2019'da yaklaşık üç kat artarak 12.481'e yükselmiştir (Dövlət Statistika Komitəsi 2020).

COVID-19 pandemisinin olumsuz sonuçları Azerbaycan özelinde değerlendirildiği zaman Azerbaycan'da konaklama işletmelerinin faaliyetlerinden elde edilen gelir 2006 yılında 74,3 milyon manat iken, 2019 yılında bu rakam yaklaşık yedi kat artarak 450 milyon manata yükselmiştir. Otel işletmelerinin bütçeye ödenen KDV ve diğer vergileri her yıl artmış, 2006 yılında devlete ödenen 9,4 milyon manat vergi miktarı 2019 yılında 42,2 milyon manata ulaşmıştır. Ancak turizm alanındaki önemli gelişmeler COVID-19 pandemisi ile birlikte tersine dönmüştür. Ocak-Haziran 2019'da 841,000 olan iç turist sayısının 2020 yılının aynı döneminde 297.000 kişiye düşmüş ve Ocak-Haziran 2020 tarihlerinde turizm gelirleri 2,7 kat azalarak 532,8 milyon manat düzeyinde kalmıştır (Nəsirzadə 2020).

YÖNTEM

COVID-19'un Azerbaycan turizmine etkilerinin otel işletmeleri yöneticilerinin bakış açıları doğrultusunda belirlenmesinin amaçlandığı araştırmada derinlemesine analizlere elverişli olması nedeniyle nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada hâlihazırda yaşanan ancak değişkenleri üzerinde araştırmacının kontrolünün olmadığı "güncel durum"ların nedenlerini ve sonuçlarını betimlemeye, yorumlamaya ve anla-

maya imkân veren (Yin 2014: 27; Creswell 2016: 12; Tutar ve Erdem 2020: 175) nitel araştırma yaklaşımlarından durum çalışması tercih edilmiştir. Durum çalışmasının tercih edilmesinin diğer gerekçeleri; pandemi örneğinde olduğu gibi olgu ve bağlam arasındaki sınırların kesin olmaması (Yin 2014: 32), konunun temel aktörleri üzerinden anlatılmasının uygun olmasıdır. Ayrıca söz konusu desenin keşfetmeye, zengin betimlemelerde bulunmaya, bağlamsal analizlere, olgunun çeşitli yönlerinin kendi bağlamsal çerçevesi içinde derinlemesine irdelenmesine elverişli olmasıdır (McMillan 1996: 56; Cohen ve Manion 2000: 227; Hancock ve Algozzine 2006: 34; Davey 2009: 53; Creswell ve Poth 2017: 48).

Çalışma Grubu: Araştırmanın amacından hareketle araştırma örnekleme nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan amaçlı örnekleme tekniğine göre belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme tekniğinden yararlanılarak veriler turizm ve otelcilik alanında faaliyet gösteren beş kişilik bir yönetici grubundan toplanmıştır (Neuman 2007: 23; Patton 2014: 231; Marshall ve Rossman 2014: 46; Tutar ve Erdem 2020: 250). Veriler Azerbaycan'da süren savaştan dolayı görüşmeyi kabul eden önde gelen turizm sektör temsilcilerinden toplanmıştır. Çalışma grubunu üç otel yöneticisi, bir turizm ve otelcilik alanında faaliyet gösteren firma yöneticisi, bir turizm ve seyahat acentesi yöneticisi oluşturmaktadır. Söz konusu kişilerden toplanan verilerle, veri doygunluğuna ulaşıldığı gerekçesiyle yetinilmiştir.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması: Araştırma verileri, nitel veri toplama tekniklerinden görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Veri toplamak amacıyla literatürden yararlanılarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile beş kişilik bir katılımcı grubuyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Görüşme tekniği, araştırılan konunun kapsamlı ve sistematik olarak veri toplamaya elverişli olması nedeniyle (Büyüköztürk vd. 2008: 45; Patton 2014: 36; Tutar ve Erdem 2020: 307) tercih edilmiştir. Veriler 05.10.2020-15.10.2020 tarihleri arasında toplanmıştır.

Verilerin Analizi: Verileri analizinde nitel içerik analizi tekniğinden yararlanılarak analiz birimleri "kod, kategori ve temalar şeklinde somuttan

soyuta doğru kullanılan bir teknik kullanılmıştır" (Rubin ve Rubin 1995: 78; Mason 2002: 54; Patton 2014: 429; Creswell 2016: 179). Benzer betimsel ifadeler kavramlar, kodlar ve temalar şeklinde bir araya getirilmiştir (Fraenkel ve Wallen 2000: 76). Bu amaçla turizm otel işletmesi yöneticilerinin pandemiden kaynaklanan kriz konusundaki düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır (Creswell 2016: 180). Araştırmanın veri analizinde *tümevarımsal analiz* tekniğinden yararlanılmış (Patton 2014: 430) ve her katılımcı K1, K2, K3, K4 ve K5 şeklinde işaretlenmiş ve katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 2'de gösterilmiştir.

BULGULAR

Araştırma bulgularına göre katılımcıların üçü lisans, biri yüksek lisans ve biri doktora düzeyinde eğitime sahiptir. Katılımcıların 4-8 yıl arasında değişen yöneticilik tecrübesi bulunmaktadır. Katılımcılardan biri kadın diğerleri erkektir. Katılımcı yöneticilerden biri turizm ve seyahat acentesi, biri turizm ve otelcilik alanında faaliyet gösteren işletme yöneticisi, üçü otel üst düzey yöneticisidir (bkz. Tablo 2).

Araştırmada katılımcıların *pandemi sürecinde turizm alanında yaşadıkları sorunlar ve pandeminin devam etmesi durumunda bunun iş yaşamına etkileri konusundaki görüşleri* "sektörde yaşanan ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlar" ana teması altında toplandığı görülmüştür. Katılımcıların görüşleri Tablo 3'te betimsel ifadeler, kod, alt tema ve ana tema şeklinde verilmiştir.

Katılımcılar ortak bir kanaat olarak COVID-19 pandemisinin devam etmesi durumunda turizm sektörünün büyük sorunlar yaşayacağını, şimdiden başlayan iflasların devamının geleceğini hatta bunun sosyal sorunlara neden olabileceğini belirtmişlerdir. Toplanan verilerden korona virüsü nedeniyle yaşanan sıkıntıların sektörle sınırlı kalmadığı, insanların işlerini kaybetmeleri nedeniyle krizin etkilerinin işten çıkarmalar nedeniyle geniş halk kitlelerine yayıldığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan virüsün ortaya çıkardığı olumsuzlukların insanın sadece ekonomik yaşamını değil, fiziksel, zihinsel ve psikolojik durumunu da olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Soruyla ilgili olarak katılımcılardan bazılarının gö-

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Yöneticilerin Demografik Özellikleri ve İşletme Bilgileri

Katılımcı kodu	Yaş	Cinsiyeti	Eğitim	Yöneticilik Tecrübesi (Yıl)	İşletme türü
K1	36	Erkek	Lisans	6	Otel
K2	37	Erkek	Lisans	8	Otel
K3	28	Erkek	Lisans	4	Turizm ve otelcilik
K4	30	Erkek	Doktora	5	Turizm ve seyahat acentesi
K5	33	Kadın	Yüksek lisans	4	Otel

rüşlerine ilişkin doğrudan alıntılara aşağıda yer verilmiştir.

İşçilerin birçoğunu işten çıkarmak zorunda kaldım, durum böyle devam ederse maliyetleri azaltmak için

belki başka işçileri işten çıkarmak zoruna kalacağım. İşletmemi ayakta tutmak için buna mecburum. K2

Virüsten önce hayatımızın olağan bir akışı vardı. Virüs bu olağan akışı bozdu. Planlarım alt üst oldu,

Tablo 3. Katılımcıların Pandemiye Dair Yaşadıkları Yaşayacakları Muhtemel Sorunlara Dair Görüşleri

Betimsel ifadeler	Kod	Alt-tema	Ana tema
Virüsle birlikte <i>genel yaşamda</i> çeşitli sorunlar ortaya çıktı. Bütün <i>planlarım alt üst oldu</i>. Ulaşım kısıtlandı büyük sıkıntılar yaşandı. Bazı yasaklar <i>psikolojik</i> sıkıntılara neden oldu. <i>İş yerlerinin kapatılması</i> pandemi sürecinden önceki zamanda elde edilen <i>kazançlar önemli ölçüde düştü</i>. Pandemi sürecinde yaşadığımız en önemli <i>sorun yurt dışından turistlerin gelmemesiyle</i> ortaya çıktı. Aynı zamanda ülke dâhilinde şehirlerarasında <i>yolların kapanması</i> ilave sorunlara neden oldu. Pandemi ülkemizde <i>turizm faaliyetini</i> çok olumsuz etkiledi. Korono virüs salgını otellerde <i>doluluk oranlarını</i> aşağı çekti. Çalışanların <i>psikolojisini</i> bozdu. Bunda insanların gezme isteğinin azalması turizmi çok olumsuz etkiledi. Pandemi başladığından beri en önemli sorun <i>işyerlerinin kapatılmasıydı</i>. Bu turizm sektörünü olumsuz etkiledi.	Yaşam sorunları Planların bozulması Ulaşım sorunları İşyerlerinin kapanması Turizm faaliyetleri Doluluk oranları Psikolojik sorunlar Turizm faaliyetlerinin askıya alınması	Ekonomik ve sosyal yaşamın sektöre uğraması, turizm sektöründe yaşanan kriz	Sektörde yaşanan ekonomik, psikolojik ve sosyal sorunlar
Virüsün devam etmesi durumunda <i>yaşamı sürdürmek</i> kolay olmayacak. Gelirlerin azalmasıyla birlikte yaşam kalitesi önemli ölçüde düştü. Turizm-otelcilik alanında <i>iflaslar</i> yaşandı. Bu bizim moralimizi çok fazla etkiledi. Pandeminin uzun süre devam etmesi daha fazla <i>insanın işsiz kalmasına</i> yol açıyor. Pandeminin devam etmesi birçok otel ve turizm işletmesinin kapanmasına yol açacak. Bu sektörde çok sayıda insan işsiz kalabilir. 2020 Şubat ayına kadar tüm ilgililer 2000’de turizm ve seyahat sektörünün başarılı bir yıl geçireceğini düşünüyordu. Korona virüs salgını tüm beklentilerimizi altüst etti. Pandemi uzun süre devam ederse veya aşı çalışmaları istenilen sonuçları vermezse bir işletme yöneticisi olarak her <i>şeyimi kaybedeceğimi düşünüyorum</i>.	Yaşamı sürdürme sorunu, Yaşam kalitesi, Turizmde işletmelerinde iflaslar, Pandemi kaynaklı işsizlik Maliyet artışları, Sektörde iflasların artması	İşsizlik nedeniyle sektörde yaşanan iflaslar, işten çıkarmanın artması ve genel olarak yaşam konforunun düşmesi	

Tablo 4. COVID-19 Pandemisine Yönelik Olarak İşletme Düzeyinde Alınacak Önlemlerle İlgili Yönetici Görüşleri

Betimsel ifadeler	Kod	Alt-tema	Ana tema
İşletme olarak Dünya Sağlık Örgütü ve Devletimiz tarafından önerilen talimatlara uyarak pandemiye en az hasarla atlatmaya çalışıyorum. Pandemi sürecinde otelin gelirleri düştüğü için maliyetleri düşürmeye çalışıyorum. Bunun için işten personel çıkarmak kaçınılmaz oldu. Önce kendi sağlığını korumaktayım. Çalışanların ve otelimize gelen az sayıda müşterilerimizin hijyen kurallarına uymalarını istiyoruz. İşletmelerimizde virüse karşı iş saatlerini azaltıp vardiyalı çalışma sistemine geçtik. Otelimizde hijyen açısından tüm önlemler alınıyor. Kendi eylem planımızı oluşturduk. Devletin pandemi nedeniyle çıkarttığı yasalara sıkı biçimde uyuyoruz. İşletmede pandeminin etkisini azaltmak için, maske, mesafe ve hijyen kurallarına sıkı biçimde uymaya çalışıyoruz.	Pandemi duyarlılığı, Maliyetleri düşürmek, Çalışanların işine son vermek Pandemi kurallarına uymak, Vardiyalı çalışma	Maliyetleri düşürmek amacıyla işçi sayısını azaltmak.	Firmaların pandemiyle mücadele stratejisi
Devlet pandeminin etkilerini azaltmak için birçok tedbir alıyor. Ancak bir sorun var ki bir süre sonra yasalar insanlar için sıradanlaşıyor ancak biz kendi sorumluluk alanlarımızda kurallara sıkı biçimde uyuyoruz. Üst düzey yöneticilerle yaptığımız toplantılarda mutlaka COVID-19 belirtisi gösterip göstermediğine dikkat ediyoruz. Pandeminin etkilerini azaltmak için Devletimizin koyduğu tüm yasalara işletme düzeyinde uymaya çalışıyoruz. Kurumumuzda tüm hijyen kurallarına uyulmakla ve pandeminin yayılmasını önlemeye çalışıyoruz.	Kurallara sıkı biçimde uymak, COVID-19 belirtisi Sosyal sorumluluk duymak	Pandemiye karşı sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmek	

planladıklarım ile yaşadıklarım hiç uyuşmuyor. Tam bir kriz hali yaşıyoruz. K3

Gelirlerim azaldı ve tüm ailemle birlikte yaşam kalitemiz düştü. K1

Katılımcıların araştırmanın *pandeminin devam etmesi durumunda bunun Azerbaycan turizm alanına etkileri konusunda ne düşünüyorsunuz* şeklindeki sorusuna verdikleri yanıtta pandeminin devam etmesi durumunda zaten zor sorunlara yenilerinin ekleneceği, dolayısıyla çok sayıda insanın işini kaybedeceğini ifade etmişlerdir. Bu soruyla ilgili olarak katılımcıların görüşlerine dayalı verilere Tablo 4'te yer verilmiştir. Araştırmanın bu sorusuna katılımcıların verdikleri yanıtların *firmaların pandemiyle mücadele stratejisi* ana teması altında toplandığı görülmüştür.

Katılımcıların araştırmanın *pandeminin etkilerini azaltmak için işletme düzeyinde ne gibi tedbirler alıyorsunuz* şeklindeki soruya dair görüşleri ince-

lendiği zaman Pandeminin ortaya çıkardığı krizi aşmak ve gelir kaybını önlemek için çözüm olarak emek maliyetlerini düşürmek amacıyla işçi çıkarma yoluna gittiklerini ifade etmişlerdir. Ancak katılımcı yöneticilerin ifadelerinden bunun uzun vadede bir çözüm olmadığı, hatta başka toplumsal sorunlara neden olacağının farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan Pandeminin etkilerini azaltmak için bazı insanların bu konudaki duyarsızlıklarının bedelini tüm toplumun ödemesi olgusundan yakındıkları da katılımcı ifadelerine yansımıştır. Katılımcı yöneticilerin pandeminin etkilerini azaltmak için işletme düzeyinde tedbir aldıkları, ancak bu krizi aşmak için söz konusu tedbirlerin yetmediği, devletin daha fazla yardım paketleri açıklaması gerektiğini belirtmişlerdir. Soruyla ilgili katılımcı yönetici görüşlerine ilişkin doğrudan alıntılara aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. COVID-19 Pandemisine Yönelik Olarak Devlet Düzeyinde Alınacak Önlemlerle İlgili Yönetici Görüşleri.

Betimsel ifadeler	Kod	Alt-tema	Ana tema
Devlet turizm ve diğer sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler ve pandemiden zarar gören az gelirli şahıslara yardımlarda bulundu.	Devlet desteği	Devletin turizm sektörüne mali desteği ve yardım paketleri	Devletin pandemiyle mücadelesi
	Yardım paketi,		
İşten çıkarmayı önlemek için turizm sektöründe çalışanlarının maaşlarının bir kısmını devletin karşılaması kalifiye elemanlarımızı kaybetmemek bakımından önemli.	Maaş desteği		
Devlet tarafından alınan tedbirler doğru ancak ne yazık ki vatandaş bu konuda gerekli duyarlılığı göstermiyor. Pandemi sürecinde daha duyarlı davranmak, başkalarının hayatını riske atmamak gerekiyor.	Turizm sektörü		
	Devlet tedbirleri		
Devlet pandeminin etkilerini azaltmak için eğlence yerlerinin, restoranların ve insanların toplu olarak bulundukları yerlerin sıkı kontrolünü yapıyor.	Mali yardım		
Devlet turizm sektörü, konaklama işletmesi, seyahat acentesi, ulaşım, yeme-içme, eğlence ve buralara mal ve hizmet sağlayan birçok alt sektör yöneticileriyle toplantılar yaparak sorunlarını dinliyor ve birlikte çözüm üretiyoruz.	Sorunları dinlemek	Önlemlerin sıkılaştırılması, savaşın olumsuz etkisi	
	Sert önlemler		
Devlet pandemiye en aza indirmek için sert önlemler aldı ve kurallara uymayan bazı işletmeleri kapattı, ama bu da pandemiye durdurmaya yetmedi.	Kapatılan işletmeler		
İşsizliği artırmamak için devletin kısa çalışma ödenekleriyle sektörü desteklemesi gerekiyor ancak savaş koşullarında bunu yapamamasını anlayışla karşılıyoruz.	Savaş		
Pandemi başladığında devlet kurumlara ve şahıslara belli yardımlarda bulundu, ancak savaşla birlikte bu yardımlar kesilmesi bizi çok olumsuz etkiledi.	Kısa çalışma ödeneği		

İşletme olarak Dünya Sağlık Örgütü ve Devletimiz tarafından önerilen talimatlara uyarak pandemiye en ucuz atlatmaya çalışıyorum. K3

Ülkemizde pandemiye bugün bile inanmayan çok sayıda insan var ve bunlar tedbir almayarak Pandeminin yayılmasına ve sürmesine neden oluyorlar. K2

İşletmelerimizde virüse karşı iş saatlerini azaltıp vardiyalı çalışma sistemine geçtik. Otelimizde hijyen açısından tüm önlemler alınıyor. Kendi eylem planımızı oluşturduk. K5

Önce kendi sağlığını korumaktayım. Çalışanların ve otelimize gelen az sayılı müşterilerimizden hijyen kurallarına uymaya çalışıyorum. K1

Otelin gelirleri düştüğünden dolayı işçi çıkararak ve vardiyalı iş sistemine geçerek maliyetleri düşürmeye çalışıyorum. K3

Katılımcı yöneticilerin araştırmanın Azerbaycan'da devletin COVID-19 pandemisinin etkilerini azaltmak için ne gibi tedbirler alması gerekir şeklindeki sorusuna ilişkin verdikleri cevaplara

bakıldığında bunun vergi indirimi ve devletin ilave yardım paketleri açıklaması gerektiği yönündedir. Ancak katılımcıların ortak temennisinin Pandeminin bütün etkileriyle birlikte ortadan kalması, aşı veya ilaç tedavisiyle küresel ölçekte yaşanan bu sorundan kurtulmak yönünde olduğu anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 5).

Katılımcılar sorunun bireysel planda veya devletin desteğiyle ortadan kaldırılamayacağına, hayatın normale dönmesi gerektiğine ilişkin genel kanaatlerini belirtmişlerdir. Soruyla ilgili katılımcı yöneticilerin görüşleri aşağıda betimsel ifadeler şeklinde verilmiştir.

Turizm sektörü vergi ertelemelerin 2021 sezon sonuna bırakılması gerekmektedir. Bu sektörde çalışanlar için kısa çalışma ödeneği uygulaması turizm sektörüne özgü olarak farklılaştırılarak hızlıca uygulamaya sokulmalıdır. K2

Pandemi nedeniyle devletin bazı işyerlerini kapatması, pandemiye azaltmaya yarıyor ama bu kez de işsizlik sorunuyla boğuşmak gerekiyor. K5

Savaşın maliyeti devlet desteğinin azalmasına hatta kesilmesine neden oldu. Bu koşullarda ayakta kalmamız çok zor. K4

Verilerin analizinden genel olarak Pandeminin ortaya çıkardığı sorunların tüm dünyada benzer sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Pandemi sürecinde turizm alanında yaşanan sorunlardan kurtulmak için hem toplumsal duyarlılığın hem de devlet desteğinin daha fazla olması gerektiğini belirtmişlerdir. Diğer taraftan virüsün etkilerini azaltmak için insanların bilinç düzeyine ve toplumsal duyarlılığa daha fazla ihtiyacın olduğu katılımcı ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bütün bu duyarlılıkla birlikte pandeminin devam etmesi durumunda bunun ekonomik ve toplumsal krizleri derinleştireceği yönündeki kanaatlerini belirtmişlerdir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

COVID-19 pandemisinden kaynaklanan sorunların Azerbaycan turizm sektörüne etkilerinin araştırıldığı bu çalışmada katılımcı görüşleri ve Azerbaycan istatistik dairesinin verdiği rakamlara bakıldığında COVID-19 pandemisi ile ilgili olarak

diğer ülkelerde olduğu gibi, Azerbaycan'ın da turizm sektörünün olumsuz etkilendiği anlaşılmaktadır. Katılımcılar pandeminin etkisinin görülmeye başladığı Mart 2020 tarihinden itibaren turizm faaliyetlerinde önemli düşüşlerin yaşanmasının sektörde krize neden olduğu ortak görüşünü paylaşmışlardır. Pandemi nedeniyle zor günler yaşayan turizm sektörünün devlet desteğiyle ayakta durmaya çalışması Eylül (2020) ayında başlayan Azerbaycan-Ermenistan savaşıyla birlikte söz konusu desteğin kesilmesine, dolayısıyla sektörün daha büyük ekonomik ve sosyal sorunlarla baş başa kalmasına neden olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca katılımcılar sektördeki daralma ve maliyetleri düşürme amacıyla işten çıkarmalar ülkede işsizlik sorunun artmasına ve dolayısıyla bunun çeşitli sosyal sorunların ortaya çıkmasına dair kaygılarını ifade etmişlerdir. Toplumsal olayların öncelikleri ve derinlikleri değişse bile doğaları gereği ekonomik, sosyal, politik ve kültürel olarak birbirinden bağımsız olarak ele alınamayacağı gerçeği Azerbaycan örneklerinde de bir daha tekrarlandığı görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre Azerbaycan'da turizm sektörünün, yaşanan kriz nedeniyle ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya olduğu, işsizlik başta olmak üzere pandeminin doğrudan etkileri ile yüz yüze olduğu anlaşılmaktadır. Salgının devam etmesi durumunda yaşanan sorunların derinleşeceğine dair kaygılarının olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sektörde yaşanan iflaslar nedeniyle ortaya çıkan işsizliğin çeşitli sosyal sorunlara neden olacağı anlaşılmaktadır. Araştırmada insanların sadece seyahat kısıtlamaları nedeniyle değil aynı zamanda ekonomik yetersizlikler nedeniyle yaşam konforlarının düştüğü belirlenmiştir. Krizin çok boyutlu etkisini göstermesi bakımından bu sonuçların önemli olduğu ileri sürülebilir. Pandemiyle mücadele stratejisi çerçevesinde önlemlerin sıklaştırılması, insanları sadece ekonomik olarak değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal açıdan çeşitli sıkıntılara yol açtığı görülmektedir.

Azerbaycan turizm sektöründe yaşanan bütün bu olumsuz görünümü tersine çevirmek ve pandeminin olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak için hem işletmelere hem vatandaşlara hem

de devlete önemli görevler düşmektedir. Pandemiden kaynaklanan gelir kayıplarını azaltmak amacıyla devletin yapacağı desteklerin vergi indirimleri, vergi ödemelerinin ertelenmesi, telafi edici destek paketlerinin açıklaması şeklinde olduğu söylenebilir. Ancak katılımcılar tarafından da belirtildiği gibi devam eden Azerbaycan-Ermenistan savaşının getirdiği ilave maliyet nedeniyle söz konusu desteklerin yapılmasının kolay olmayacağı aşıkardır. Pandemi nedeniyle düşen turizm gelirlerine bir de savaş nedeniyle ülkeye gelen az sayıda turist sayısı iyice azalması sektörün yaşadıkları sıkıntıların derinleşmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak bu araştırma pandemi nedeniyle sınırlı bir katılımcı grubuyla yapılan nitel bir araştırmadır. Araştırmanın nicel ve karma araştırmalarla ve daha geniş bir örneklem grubuyla tekrarlanması konunun daha iyi anlaşılması ve temellendirilmesi bakımından yararlı olacağı ileri sürülebilir. Ayrıca konunun devlet yetkililerinin görüşlerini yansıtacak tarzda genişletilmesi de katkı sağlayacaktır. Konunun daha geniş örneklemlemlerle nicel ve karma araştırmalarla tekrarlanması gerekmektedir. Kesitsel bir araştırma olan bu çalışmada ulaşılan sonuçların gereği daha fazla yansıtılması bakımından boylamsal çalışmalarla tekrarlanmasının yararlı olacağı ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

- ACC. Azərbaycan İqlimi. Azərbaycan Coğrafiya Cəmiyyəti: <http://www.gsaz.az/articles/view/91/Azarbaycanin-iqlimi>, Erişim tarihi: 10 Ekim 2020.
- Balasənli, K. (2018). *Azərbaycanda Alternativ Turizm Növlərinin İnkişaf Problemləri*. Bakü: UNEC.
- Bayeva, M. ve Knobel, A. (2020). Vliyaniye Pandemii na Turisticheskuyu Otrast' i Provedeniye Sportivnykh Meropriyatii. Instituta ekonomicheskoy politiki imeni Ye.T. Gaydara, <https://www.iep.ru/ru/monitoring/vliyanie-pandemii-na-turisticheskuyu-otrasl-i-provedenie-sportivnykh-meropriyatii.html>, Erişim tarihi: 08 Ekim 2020.
- Bayramli, G. ve Aliyev, V. (2020). Econometric Analysis of Tourist Demand in the Absheron Peninsula (Baku-Azerbaijan), *Research in World Economy*, 11(3): 251-260.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O. E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cohen, L. ve Manion, K. (2000). *Action Research*. İçinde; L. Cohen, L. Manion ve K. Morrison (Edsitorler), *Research Methods in Education* (ss. 226-244). Londra: Routledge-Falmer.
- Creswell, J. W. (2017). *Karma Yöntem Araştırmalara Giriş*. (Çeviren: M. Sözbilir). Ankara: Pegem.
- Creswell, J. W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. M. Bütün ve S. B. Demir (Editörler). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Creswell, J. W. ve Poth, C. N. (2017). *Qualitative Inquiry And Research Design: Choosing Among Five Approaches*. Los Angeles: Sage Publications.
- Davey, L. (1991). "The Application of Case Study Evaluations. Practical Assessment, Research & Evaluation" (Çeviren: T. Gökçek). *Durum Çalışması Değerlendirmelerinin Uygulanması, Elementary Education Online*, 8 (2), 1-3.
- Fraenkel, J. R. ve Wallen, N. E. (2000). *How to Design and Evaluate Research in Education*. Boston: McGraw-Hill.
- Hancock, D.R. ve Algozzine, B. (2006). *Doing Case Study Research: A Practical Guide for Beginners Researchers*. New York: Teachers College.
- IATA. (2020). International Air Transport Association: <https://www.iata.org/>, Erişim tarihi: 18 Ekim 2020.
- Marshall, C. ve Rossman, G. B. (2014). *Designing Qualitative Research*. New York: Sage.
- Mason, J. (2002). *Qualitative Researching*. Londra: Sage.
- Mcmillan, J. H. (1996). *Educational Research: Fundamentals for the Consumer*. New York: Harper Collins College Publishers.
- Neuman, W.L. (2007). *Basics of Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Boston: Allyn and Bacon.
- Nəsirzadə, X. (09 Ekim 2020). I Yarımillikdə Azərbaycanda Daxili Turizm COVID-19 Səbəbindən 2,5 Dəfə Azalıb. *İnterfax-Azerərbaycan*, <http://interfax.az/view/812933/az>, Erişim tarihi: 16 Ekim 2020.
- Nicola, M., Alsaf, Z., Sohrabi, C., Kerwan, A., Al-Jabir, A., Iosifidis, C., Agha, M, Agha, R. (2020). The Socio-Economic Implications of the Coronavirus Pandemic (COVID-19): A Review, *International Journal of Surgery*, 78:185-193.
- Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods Integrating Theory and Practice*. CA: Sage Publications.
- Rubin, H. ve Rubin, I. (1995). *Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Salihova, S., Bayramli, K. ve Aliyeva, B. (2019). The Impact between Tourism Sector, GDP and Export: Statistical Analysis Approach the Example of Kazakhstan, *International Journal of Civil Engineering and Technology*, 10 (5): 996-1002.
- Shpyrnya, O. V. (2018). Tendentsii Razvitiya Mezhdunarodnogo Rynka Turistskikh Usług, *Nauchnyy vestnik YU-IM*, 1: 62-66.
- Tutar, H. ve Erdem, A. T. (2020). *Örnekleriyle Bilimsel Araştırma Yöntemleri ve-SPSS Uygulamaları*. Ankara, Seçkin Yayıncılık.

UNWTO. (20 Ocak 2020). International Tourism Growth Continues to Outpace the Global Economy. World Tourism Organisation, <https://www.unwto.org/international-tourism-growth-continues->, Erişim tarihi: 08 Ekim 2020.

UNWTO. (2020a). World Tourism Organization, <https://www.unwto.org/>, Erişim tarihi: 15 Ekim 2020.

WTTC. (2020). Recovery Scenarios 2020 & Economic Impact from COVID-19. World Travel and Tourism Council, <https://wtcc.org/Research/Economic-Impact/Recovery-Scenarios-2020-Economic-Impact-from-COVID-19>, Erişim tarihi: 08 Ekim 2020.

Yin, R. (2014). *Case Study Research: Design and Methods*. CA: Sage.

Hasan TUTAR

Gazi Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu (1985). Yüksek lisans derecesini Atatürk Üniversitesi'nden İşletme Dalı'ndan (1997), doktora derecesini de Atatürk Üniversitesi'nden İşletme Dalı'ndan aldı (2000). Atatürk Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (1997-2007). Daha sonra Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde çalıştı (2007-2018). Anadolu Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü'nde görev yaptı (2019-2020). Doçentlik unvanını Strateji ve Yönetim alanında aldı (2009). Profesörlüğe Sakarya Üniversitesi'nde yükseltildi (2013). Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde görev yapmaktadır (2020-). Temel çalışma alanları bilim felsefesi, araştırma yöntemleri, yönetim felsefesi, örgütsel davranış, stratejik yönetimidir.

Teymur SARKHANOV

Azerbaycan Cumhurbaşkanı yanında Devlet İdarecilik Akademisi Yönetim ve Organizasyon Bölümü'nden lisans mezunu oldu (2005). Yüksek lisans derecesini Azerbaycan Mimarlık ve İnşaat Üniversitesi'nden Yönetim ve Organizasyon Dalı'ndan aldı (2010), Sakarya Üniversitesi'nde Yönetim ve Organizasyon Dalı'nda doktora eğitimine devam etmektedir (2015-). Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2018). Halen Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi Türk Dünyası İktisat Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları yönetim ve organizasyon, stratejik yönetim, davranış bilimleridir.